

WSTĘP

Dialektolodzy i etnologowie w gruncie rzeczy zajmują się tym samym. Pierwszych interesuje nazwa przedmiotu, obrzędu bądź zwyczaju i jej zmienność geograficzna, drugich przede wszystkim wykorzystanie elementów kultury materialnej oraz znaczenie tradycyjnych zachowań dla określonej społeczności, przy czym czynnik geograficzny również jest ważny. Materiał jest więc *de facto* ten sam, ale badacze patrzą na niego z dwóch perspektyw i opisują przy wykorzystaniu różnych metod. Jednak zarówno etnolog bez dialektologii, jak i dialektolog bez etnologii w praktyce nie mogą się obyć. Etnolog sięga do nazw ludowych, a dialektolog, gromadząc je, patrzy na przedmiot, obserwuje obrzędy i zwyczaje. Splatanie się tych dwóch dyscyplin widać m.in. w korespondencji siedmiorga uczonych umieszczonej w niniejszej edycji. Ich prace i działalność naukowa w różnym stopniu sytuują się jednocześnie w etnologii i dialektologii (lub szerzej – w językoznawstwie). Zresztą w czasach, kiedy tworzyli, ten podział nie był tak wyrazisty jak dziś.

Pozyskany z archiwów w Krakowie, Zakopanem i Wrocławiu zbiór listów może być traktowany jako jedno ze źródeł do poznania dziejów akademickiej dialektologii i etnologii w Polsce. Znajdziemy tu bowiem informacje o pracy, działalności naukowej i organizacyjnej poszczególnych badaczy, a także ich prywatne opinie na temat środowiska, do którego należeli. Listy stanowią też materiał źródłowy do biografii ich autorów.

Izydor Kopernicki (1825–1891), związany z Krakowem i Uniwersytetem Jagiellońskim, był z wykształcenia lekarzem i antropologiem fizycznym. Jego zainteresowania pod wpływem Oskara Kolberga, z którym się przyjaźnił, znacznie wykroczyły poza medycynę. Dziś, jeśli ktoś zna jego nazwisko, to przede wszystkim jako redaktora naczelnego pierwszego polskiego czasopisma antropologiczno-etnograficznego – „Zbioru Wiadomości do Antropologii Krajowej” – oraz badacza gwar i kultury Karpat, w tym Łemków (wyznaczył np. północną granicę Łemkowszczyzny). Głównie tych dwóch tematów dotyczy publikowana tu korespondencja.

Antoni Kalina (1846–1906) był profesorem w Katedrze Sławistyki Uniwersytetu Lwowskiego. Zajmował się również etnologią, ale nie był to

najważniejszy aspekt jego aktywności naukowej. W 1895 r. założył czasopismo „Lud”, należał też do założycieli Towarzystwa Ludoznawczego (od 1947 r. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze). W listach Kaliny jest mowa o pracach redakcyjnych w tym czasopiśmie, a także o projekcie „Pieśń ludowa w Austrii” („Österreichisches Volksliedwerk”).

Dla Seweryna Udzieli (1857–1937), w odróżnieniu od dwóch poprzednich badaczy, etnologia obok muzeologii była podstawową działalnością. Zajmował się przede wszystkim kulturą ludową Małopolski, założył Muzeum Etnograficzne w Krakowie. Jego listy do Kaliny dotyczą organizacji wielickiego oddziału Towarzystwa Ludoznawczego oraz współpracy z „Ludem”. Z kolei w listach do Adama Fischera poza ustaleniami odnośnie do artykułów do „Ludu” pisał o prowadzonych przez siebie badaniach na Łemkowszczyźnie.

Adam Fischer (1889–1943) był profesorem w Zakładzie Etnologii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, redaktorem naczelnym „Ludu” (od 1910 r. do śmierci) oraz bardzo aktywnym działaczem Towarzystwa Ludoznawczego. Skupionych wokół niego badaczy (Jana Falkowskiego, Romana Harasymczuka, Henryka Perlsa, Leona Popiela) można nazwać lwowską szkołą etnologiczną, która za główny cel obrała opis kultury ludowej (łemkowskiej, bojkowskiej i huculskiej) południowo-wschodniej części II Rzeczypospolitej. Opublikowane w tej edycji listy Fischera poruszają cztery tematy: Łemków, prac redakcyjnych w „Ludzie”, organizacji badań etnologicznych Towarzystwa Ludoznawczego oraz założonej w 1922 r. Międzynarodowej Komisji Współpracy Intelektualnej (Commission Internationale de la Coopération Intellectuelle)¹. W stosunku do Łemków Fischer realizował ideę etnologii zastosowanej do potrzeb państwowych, stąd też jego dbałość, by w pracach naukowych udowodnić głoszoną wówczas tezę o pierwotnej polskości ziem zaliczanych do Łemkowszczyzny.

Cezaria Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa (1885–1967) była związana kolejno z uniwersytetami w Wilnie, Warszawie, a pod II wojnie światowej w Londynie (Polski Uniwersytet na Obczyźnie). Jako pierwsza w Polsce kobieta uzyskała habilitację (w 1922 r.) z zakresu etnologii. Z jej listów dowiemy się o organizacji wileńskiego ośrodka etnologicznego (należeli do niego m.in. Witold Dynowski, Zygmunt Korybutiak i Lucjan Turkowski), który

¹ Commission Internationale des Arts et Traditions Populaires – stowarzyszenie etnologów, antropologów kulturowych i folklorystów założone w 1928 r. w Pradze podczas I Międzynarodowego Kongresu Sztuki Ludowej. CIAP działało pod auspicjami Ligi Narodów. Od 1964 r. zadania CIAP przejęło The International Society for Ethnology and Folklore z siedzibą w Amsterdamie.

zajmował się kulturą ludową ziem dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Inne poruszane przez nią w korespondencji tematy to działalność Międzynarodowej Komisji Współpracy Intelektualnej, zastosowanie fenomenologii w badaniach etnologicznych oraz prezentacja polskich tańców ludowych (odwzorowanych za pomocą figurek) na paryskiej Wystawie Światowej w 1937 r.

Juliusz Zborowski (1888–1965) był związany z Zakopanem. Zaczynał jako językoznawca, nie doszło jednak do obrony jego doktoratu (napisanego na Uniwersytecie Jagiellońskim pod kierunkiem Jana Łosia) o samogłoskach nosowych w polszczyźnie. Później zajął się muzeologią, etnologią i trochę folklorystyką. Jako dyrektor Muzeum Tatrzańskiego sprawił, że stało się ono również swego rodzaju ośrodkiem wymiany myśli naukowej. Dobrze zorientowany w gwarze i kulturze podhalańskiej służył konsultacjami językoznawcom (m.in. Janowi Rozwadowskiemu i Henrykowi Ułaszynowi), etnologom (Eugeniuszowi Frankowskiemu), folklorystom (Julianowi Krzyżanowskiemu) i muzykologom (Adolfowi Chybińskiemu). Podczas II wojny światowej był świadkiem działalności Goralenvolku. Sekcja rasowa i ludoznawcza Instytutu Niemieckich Prac na Wschodzie (Institut für Deutsche Ostarbeit) zaangażowała Zborowskiego jako konsultanta, który miał pomóc w udowodnieniu germańskiego pochodzenia Górali. Z listów jasno wynika, że robił to pod przymusem i bez przekonania. Przez całe życie utrzymywał kontakty naukowe i przyjacielskie z Kazimierzem Nitschem.

W tym zestawieniu chyba właśnie obecność Kazimierza Nitscha (1874–1958) jest najbardziej dyskusyjna. W obiegowej opinii, od której nie są wolni również akademicy, Nitsch to dialektolog. Jest to jednak tylko część prawdy – wystarczy sięgnąć do jego *Wyboru pism polonistycznych* (1954–1958) i *Świata mowy polskiej* (1994). Pierwszy tom *Wyboru* to prace slawistyczne, zupełnie jakby redaktorzy edycji (Ewa Ostrowska i Andrzej Siudut) chcieli pokazać, że Nitsch był nie tylko dialektologiem. Podobnie w *Świecie mowy polskiej* decyzją redaktora, Stanisława Urbańczyka, dialektologia zajmuje około jednej trzeciej książki, pozostałe dwie części to studia z gramatyki współczesnej polszczyzny i słownictwa.

Współtwórca krakowskiej szkoły językoznawczej cenili etnologię, cenili go też etnologowie. W założonym w 1925 r. Studium Słowiańskim UJ na Katedrę Etnografii Słowian zaprosił Kazimierza Moszyńskiego. W 1929 r. obydwaj uczeni założyli czasopismo „Lud Słowiański. Pismo poświęcone dialektologii i etnografii Słowian”. Związków Nitscha z etnologią jest znacznie więcej, widać je również w korespondencji, zwłaszcza w listach pisanych do J. Zborowskiego.

Obaj badacze wymieniali się opiniami na temat faktów gwarowych i etnologicznych.

Autorzy listów byli związani z Uniwersytetem Jagiellońskim (Kopernicki i Nitsch), Lwowskim (Kalina i Fischer), Wileńskim, Warszawskim i Polskim Uniwersytetem na Obczyźnie w Londynie (C. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa). Poza tym współtworzyli instytucje muzealne w Krakowie (Udziela) i Zakopanem (Zborowski). Nitsch działał również w Polskiej Akademii Umiejętności (był jej prezesem w latach 1946–1952) i Polskiej Akademii Nauk (wiceprezes w latach 1952–1957). Z jego inicjatywy w 1955 r. Zborowski został profesorem nadzwyczajnym PAN, choć – jak już wspomniałem wyżej – nie miał doktoratu. To jedynie fragment świata naukowego, który ujawnia się w listach. Inna jego część to przywoływane tytuły prac i nazwiska uczonych (językoznawców, etnologów, muzeologów), są wśród nich m.in.: Jan Baudouin de Courtenay (1845–1929), Wilhelm Doegen (1877–1967), Eugeniusz Frankowski (1884–1962), Roman Jakobson (1896–1982), Oskar Kolberg (1814–1890), Wilhelm Pessler (1880–1962), Bronisław Piłsudski (1866–1918), Stanisław Poniatowski (1884–1945), Lew Szczerba (1880–1944) i Max Vasmer (1886–1962).

W opublikowanej korespondencji znajdziemy uwagi na temat prac redakcyjnych w najważniejszych polskich czasopismach językoznawczych i etnologicznych końca XIX i pierwszej połowy XX w.: „Zbiorze Wiadomości do Antropologii Krajowej” (Kopernicki), „Ludzie” (Kalina, Fischer), „Roczniku Sławistycznym”, „Ludzie Słowiańskim” i „Języku Polskim” (Nitsch).

Listy dostarczają informacji nie tylko o trzech pokoleniach uczonych (I pokolenie – I. Kopernicki, II – A. Kalina, S. Udziela, III – C. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa, A. Fischer, K. Nitsch, J. Zborowski) i instytucjach naukowych, ale także o historii obu dyscyplin, w tym o stosowanych koncepcjach opisu, teoriach i metodach. Szczególnie ciekawe są w tym zakresie uwagi C. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej zawarte w listach do Fischera o wykorzystaniu fenomenologii w badaniach etnologicznych i zastosowaniu kinezylogii przy odwzorowywaniu tańców ludowych za pomocą figurek. Z kolei dialektologów może zainteresować działalność Zborowskiego, który jako pierwszy (wzorując się na badaniach B. Piłsudskiego nad Ajnami) prowadził systematyczne utrwalanie gwary i folkloru podhalańskiego za pomocą fonografu.

Do pewnego stopnia uzupełnieniem treściowym publikowanych listów są *Materiały do dziejów polskiego językoznawstwa* (Czelakowska, Skarżyński 2011): przede wszystkim chodzi tu o listy Baudouina de Courtenay do Nitscha.

Poruszane w nich tematy układają się w całość z korespondencją C. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej do Nitscha i dzięki temu uzupełniają ją i objaśniają.

* * *

Korespondencja obejmuje lata 1887–1958. Mamy tu 17 listów Kopernickiego do Udzieli z lat 1887–1891, 4 listy Kaliny do Udzieli² i 12 listów Udzieli do Kaliny z lat 1897–1904, 27 listów Fischera do Udzieli i 26 listów Udzieli do Fischera z lat 1921–1934, 47 listów Zborowskiego do Fischera z lat 1922–1943, 52 listy C. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej do Nitscha z lat 1909–1957, 61 listów C. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej do Fischera z lat 1921–1937, 22 listy C. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej do Zborowskiego z lat 1931–1939, 76 listów Nitscha do Zborowskiego i 115 listów Zborowskiego do Nitsch z lat 1913–1958. Ponadto jako kontekst zamieściłem 2 listy C. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej do Anieli Gruszeckiej-Nitschowej z 1913 i 1958 r., list Zdzisława Stiebera do Zborowskiego z 1935 r. i list Wacława Jędrzejewicza do Gruszeckiej-Nitschowej z 1967 r. Korespondencję dwustronną (Kalina – Udziela, Fischer – Udziela, Nitsch – Zborowski) umieściłem w układzie przeplatany. Łącznie do edycji weszły 463 listy i karty pocztowe. Szczegółowe zestawienie całej korespondencji podałem w tabelach umieszczonych po *Wstępie*.

* * *

Listy zostały przygotowane do edycji według następujących zasad:

- a) zmodernizowano interpunkcję i w mniejszym zakresie pisownię (stała za tym intencja, by pokazać indywidualne cechy języka autorów);
- b) ujednolicono zapis dat;
- c) zachowano informacje adresowe (adresy nadawcy i odbiorcy zapisane na kartach pocztowych);
- d) miejsca nieczytelne oraz uszkodzone oznaczono: [-];
- e) niepewne odczytanie oznaczono: [?];
- f) skróty wyrazów zostały rozwinięte w nawiasach kwadratowych;
- g) zachowano oryginalne podkreślenia;
- h) tytuły prac naukowych zapisane są kursywą, tytuły czasopism podano w cudzysłowie.

Zakładam, że nie wszyscy etnologowie mają dokładne rozeznanie w historii

² Korespondencję Kopernickiego z Udzielą opublikowałem pierwotnie w „LingVariach” (Rak 2013), zaś 4 listy Kaliny do Udzieli w „Ludzie” (Rak 2012a).

językoznawstwa, podobnie jak językoznawcy niekoniecznie znają się na historii badań etnologicznych, z tego powodu w przypisach dolnych umieściłem informacje o osobach, instytucjach i organizacjach, o których jest mowa w listach. Dla lepszego zrozumienia korespondencji skomentowałem także jej mniej jasne miejsca.

Przy ustalaniu niektórych nazwisk i faktów korzystałem z pomocy kilku osób: dra Mirosława Jankowiaka (Akademie věd České republiky, Praga), dr Katarzyny Konczewskiej (Grodno), prof. dra hab. Jerzego Reichana (Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków), prof. dr hab. Kristiny Rutkovskiej (Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego), dr Natalii Sindeckiej (Uniwersytet Talliński), prof. dra hab. Mirosława Skarżyńskiego (Wydział Polonistyki UJ) i dra Wiesława A. Wójcika (Centralna Biblioteka Górską PTTK w Krakowie). Bardzo im dziękuję za pomoc.

Na niniejszą książkę duży wpływ miała recenzja wydawnicza Pani Profesor Anny Engelking. Serdecznie dziękuję Jej za wszystkie uwagi i podpowiedzi.

Źródła i literatura (wybór)

Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie

Materiały Kazimierza Nitscha – sygn. K III–51, IX. Korespondencja (przychodząca)

j. 185: listy Cezarii Baudouin de Courtenay (Vasmer-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej),

j. 210: listy Juliusza Zborowskiego.

Dział Dokumentacji Kontekstów Kulturowych Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie

I/1888/Rkp: listy Adama Fischera,

I/1889/Rkp: listy Antoniego Kaliny i Izydora Kopernickiego.

Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu

525: korespondencja prywatna do Adama Fischera i Stanisława Poniatowskiego z lat 1922–1937: Cezaria Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa,

535: korespondencja prywatna do Antoniego Kaliny i Adama Fischera z lat 1892–1937: Seweryn Udziela,

537: korespondencja prywatna do Adama Fischera i inne listy z lat 1922–1946: Juliusz Zborowski.

Archiwum Muzeum Tatrzańskiego im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem

Spuścizna Juliusza Zborowskiego

AR/ZB/211: korespondencja przychodząca (Jas–Jur): Cezaria Jędrzejewiczowa,

AR/ZB/225: korespondencja przychodząca: Kazimierz Nitsch 1914–1958.

- ANDRUNIK A., 1996, *Bibliografia etnografii polskiej za lata 1934–1939*, Łódź – Wrocław.
- APANAVIČIUS R., 2007, *Studia etnologiczne na Litwie w latach 1927–2005*, „Analecta” XVI, nr 1–2, s. 165–190.
- BARANIEWSKI W., TYGIELSKI W., WRÓBLEWSKI A.K. (red.), 2016, *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, t. I: A–K, t. II: L–R, t. III: S–Ż, „Monumenta Universitatis Varsoviensis”, Warszawa.
- BAUDOIN DE COURTENAY-EHRENKREUTZ-JĘDRZEJEWICZOWA C., 2005, *Łańcuch tradycji. Teksty wybrane*, wyb. L. Mróz, A. Zadrożyńska, Warszawa.
- BRZEZIŃSKA A.W., CZACHOWSKI H., 2016, *Wielkopolanin we Lwowie. Antoni Kalina (1846–1906) – slawista i etnograf*, Wrocław – Ostrów Wielkopolski.
- BRZEZIŃSKI A.M., 2002, *Polska w systemie międzynarodowej współpracy intelektualnej Ligi Narodów (1922–1939)*, „Dzieje Najnowsze” 34, nr 2, s. 3–22.
- BRZEZIŃSKI A.M., 2004, *Karol Lutostański – prezes Polskiej Komisji Międzynarodowej Współpracy Intelektualnej (1924–1939)*, „Przegląd Nauk Humanistycznych” III, nr 1, s. 107–119.
- BYSTROŃ J.S., 1929, *Bibliografia etnografii polskiej*, Kraków.
- CZACHOWSKI H., 2016, „Zestawić przejawy teatru...”. *Z archiwalnych śladów – historia etnologii i Cezaria Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz*, [w:] A. Nadolska-Styczyńska (red.), *Z Torunia. Teksty miejscem zainspirowane*, Toruń, s. 31–52.
- CZELAKOWSKA A., SKARŻYŃSKI M., 2011, *Materiały do dziejów polskiego językoznawstwa. Listy Jana Niecisława Baudouina de Courtenay, Jana Łosia, Kazimierza Nitscha, Jana Michała Rozwadowskiego, Henryka Ułaszyna*, „Biblioteka LingVariów”, t. 8, Kraków.
- DORAK-WOJAKOWSKA L., 2014, *Relacja między kulturą a etnicznością w tekstach Cezarii Anny Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej*, „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” nr 31/1, s. 65–91, [on-line:] http://dx.doi.org/10.12797/Politeja.11.2014.31_1.04.
- ENGELKING A., 2001, *Poleska ekspedycja etnosocjologiczna Józefa Obrębskiego w latach 1934–1937. Organizacja. Metody badań. Problematyka. Uczestnicy*, „Etnografia Polska” XLV, z. 1–2, s. 23–45.
- ENGELKING A., 2006, *Józef Obrębski – etnolog i socjolog warszawski*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” z. 29: *W stulecie urodzin Józefa Obrębskiego*, s. 91–107.
- ENGELKING A., 2014, *Z dziejów wileńskiego ośrodka etnograficznego w dwudziestolecu międzywojennym: w stronę profesjonalnych badań terenowych pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego*, [w:] K. Snarski, A. Żulpa (red.), *W krainie wielu tradycji. Badania etnograficzne na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim w XX i początkach XXI wieku*, Warszawa – Suwałki, s. 9–38.
- ETNOGRAFOWIE: *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 1: E. Fryś-Pietraszkowa, A. Kowalska-Lewicka, A. Spiss (red.), Kraków 2002; t. 2: E. Fryś-Pietraszkowa, A. Spiss (red.), Wrocław – Kraków 2007; t. 3: A. Spiss, Z. Szromba-Rysowa (red.), Wrocław – Kraków 2010; t. 4: A. Spiss, J. Święch (red.), Wrocław 2014.
- FISCHER A., 1928, *Przegląd polskich wydawnictw etnograficznych i etnologicznych za lata 1925–1927*, Lwów.
- JEFFERIES M., TYLDESLEY M. (red.), 2011, *Rofl Gardiner: Folk, Nature and Culture in Interwar Britain*, Farnham.
- GŁADKOWSKI K., 2014, *Holistyczny model etnologii Stanisława Poniatowskiego*, „Etnografia Nowa” VI, s. 117–143.

- GLADYSZ M., 1967, *Juliusz Zborowski. Z historii etnografii Podhala*, „Etnografia Polska” XI, s. 44–61.
- GRUDZIEN S., 2011, *Interdyscyplinarność w bułgarystycznej twórczości Henryka Batowskiego*, „Słupskie Studia Historyczne” XVII, s. 167–177.
- GRUSZECKA-NITSCHOWA A., 1977, *Cale życie nad przyrodą mowy polskiej. Kazimierz Nitsch i jego prace*, Kraków.
- HLEBOWICZ A., 1993, *Bibliografia etnografii polskiej za lata 1926–1933*, Łódź – Wrocław.
- JACKOWSKI J., 2016, *Najstarsze zabytki fonograficzne dokumentujące polską muzykę tradycyjną. Przegląd wybranych źródeł w świetle współczesnych kwerend i badań*, „Etnomuzykologia Polska” I, s. 6–32.
- JASIEWICZ Z., 2011, *Początki polskiej etnologii i antropologii kulturowej (od końca XVIII wieku do roku 1918)*, Poznań.
- KAPELUŚ H., KRZYŻANOWSKI J. (red.), 1970, *Dzieje folklorystyki polskiej. 1800–1863. Epoka przedkolbergowska*, Wrocław.
- KAPELUŚ H., KRZYŻANOWSKI J. (red.), 1982, *Dzieje folklorystyki polskiej. 1864–1918*, Warszawa.
- KARPIŃSKA G.E., NIEWIADOMSKA M., 1988, *Bibliografia zawartości „Ludu” za lata 1895–1985*, Wrocław.
- KACZMAREK L., 1953, *Fonograf na usługach dialektologii i etnografii muzycznej w Polsce*, „Biuletyn Fonograficzny” I, s. 19–54.
- KŁODNICKI Z., 1995, *Sto lat Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego*, „Lud” LXXVIII, s. 9–18.
- KOLBERG O., 1965, *Dzieła wszystkie*, t. 64: *Korespondencja, cz. I (1837–1876)*, oprac. M. Turczynowiczowa, Wrocław – Kraków.
- KOLBERG O., 1966, *Dzieła wszystkie*, t. 65: *Korespondencja, cz. II (1877–1882)*, oprac. M. Turczynowiczowa, Wrocław – Kraków.
- KOLBERG O., 1969, *Dzieła wszystkie*, t. 66: *Korespondencja, cz. III (1883–1890)*, oprac. M. Turczynowiczowa, Wrocław – Kraków.
- KONSTANTYNOW D. (red.), 2016, *Petersburg i Polska*, Kraków.
- KORDUBA P., 2013, *Ludowość na sprzedaż. Towarzystwo Popierania Przemysłu Ludowego, Cepelia, Instytut Wzornictwa Przemysłowego*, Warszawa.
- KORNAT M., 2000, *Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej w Wilnie (1930–1939) i jego wkład w rozwój polskiej sowietologii*, „Kwartalnik Historyczny” CVII, nr 3, s. 43–89.
- KOWALSKA-LEWICKA A., 1988, *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. Jego miejsce w życiu naukowym i kulturalnym kraju*, „Lud” LXXII, s. 47–65.
- KSIĘGA PAMIĄTKOWA: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2: *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno 1929.
- MAJ M. (red.), 2015, *Antropologia i etnologia w czasie wojny. Działalność Sektion Rassen- und Volkstumsforschung Institut für Deutsche Ostarbeit, Krakau 1940–1944 w świetle nowych materiałów źródłowych*, Kraków.
- MAJ M., TREBUNIA-STASZEL S., 2015, *Działalność Referatu Etnologii Sekcji Rasowo-Ludoznawczej w świetle nowych materiałów źródłowych*, [w:] M. Maj (red.), *Antropologia i etnologia w czasie wojny. Działalność Sektion Rassen- und Volkstumsforschung Institut für Deutsche Ostarbeit, Krakau 1940–1944 w świetle nowych materiałów źródłowych*, Kraków, s. 103–144.
- MICHALIK J., WALECKI W. (red.), 2000, *Złota księga Wydziału Filologicznego*, Kraków.

- MIĘCZKOWSKI R., 2009, *Andrzej Stefan Ehrenkreutz (1921–2008)*, „Niepodległość i Pamięć” XVI, nr 1, s. 229–233.
- NITSCH K., 1954a, *Wybór pism polonistycznych*, t. I, Wrocław.
- NITSCH K., 1954b, *Wybór pism polonistycznych*, t. III: *Pisma pomorzoznawcze*, Wrocław.
- NITSCH K., 1955, *Wybór pism polonistycznych*, t. II: *Studia wyrazowe*, Wrocław.
- NITSCH K., 1958, *Wybór pism polonistycznych*, t. IV: *Pisma dialektologiczne*, Wrocław.
- NITSCH K., 1960, *Ze wspomnień językoznawcy*, Kraków.
- NITSCH K., 1994, *Świat mowy polskiej*, Warszawa.
- NOWAK T., 2005, *Tradycje muzyczne społeczności polskiej na Wileńszczyźnie. Opinie i zachowania*, Warszawa.
- PSB: *Polski słownik biograficzny*, t. I–LI, Warszawa – Kraków 1935–.
- RADWAŃSKA-PARYSKA Z., PARYSKI W., 1995, *Wielka encyklopedia tatrzańska*, Poronin.
- RAK M., 2012a, *Korespondencja Antoniego Kaliny z Sewerynem Udzielą*, „Lud” XCVI, s. 273–279.
- RAK M., 2012b, *Listy Jana Karłowicza do Seweryna Udzieli z lat 1888–1900*, „LingVaria” nr 1 (13), s. 151–165.
- RAK M., 2013, *Listy Izydora Kopernickiego do Seweryna Udzieli z lat 1887–1891*, „LingVaria” nr 1 (15), s. 227–249.
- SALONI Z., 2009, *Udział Kazimierza Nitscha w pracach nad ortografią polską*, „Prace Językoznawcze UWM” 11, s. 229–236.
- SALWA P., WRÓBLEWSKI A.K. (red.), 2016, *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego 1915–1945*, cz. I: A–Ł, cz. II: M–Ż, „Monumenta Universitatis Varsoviensis”, Warszawa.
- SKARŻYŃSKI M. (oprac.), 2017, *Materiały do dziejów polskiego językoznawstwa II. Jan Baudouin de Courtenay. Teksty mniej znane*, „Biblioteka LingVariów”, t. 21, Kraków.
- SKARŻYŃSKI M., SMO CZYŃSKA M. (oprac.), 2007, *Listy Jana Baudouina de Courtenay do Henryka Ułaszyna z lat 1898–1929*, „Biblioteka LingVariów”, t. 1, Kraków.
- STACHURSKI E. (oprac.), 2002, *Jan N. Baudouin de Courtenay. Listy z lat 1870–1927*, Kraków.
- STOKŁOSA J., 1925, *Organizacja popierania przemysłu ludowego*, Warszawa.
- SZOBER S., 1934, *Adam Antoni Kryński. Życie i prace*, Warszawa.
- TASZYCKI W., 1927a, *Bibliograficzny wykaz prac prof. Jana Łosia*, „Prace Filologiczne” XII, s. XIII–XXVII, uzup. „Rocznik Sławistyczny” X, 1931, s. VI–VII.
- TASZYCKI W., 1927b, *Wykaz bibliograficzny prac naukowych J.M. Rozwadowskiego*, [w:] *Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski*, t. 1, Cracoviae, s. XI–XXIV.
- TISZKIN G.A., 1980, *Z historii wyższego kształcenia kobiet w Rosji*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 23, s. 125–138.
- TOMICKI R., 2000, *Iberica Frankowszciana. Przyczynki do zainteresowań Eugeniusza Frankowskiego baskijską kulturą ludową*, „Etnografia Polska” XLIV, nr 1–2, s. 15–37.
- TURKOWSKI L., 1968, *Prof. dr Cezaria Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa*, „Lud” LII, s. 357–360.
- UDZIELA S., REMBACZ M., 1898, *Sprawozdanie z pierwszego zgromadzenia członków Towarzystwa ludoznawczego, które odbyło się dnia 5. kwietnia 1898 roku o godzinie 5-tej po południu w Wieliczce*, „Lud” IV, s. 344–345.
- URBAŃCZYK S., 1965, *Śp. Juliusz Zborowski. 8 IV 1888–15 VI 1965*, „Język Polski” XLVI, s. 9–12.
- UŚTAWA: *Ustawa Towarzystwa Popierania Przemysłu Ludowego w Królestwie Kongresowym*, Warszawa 1907.

- URBAŃCZYK S., 1993, *Dwieście lat polskiego językoznawstwa (1751–1950)*, Kraków.
- ZAMOJSKA D., 2011, *Cezaria Anna Baudouin de Courtenay-Vasmer-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa (1885–1967)*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” nr 2 (38), s. 15–25.
- ZBOROWSKI J., 1972, *Pisma podhalańskie*, t. I–II, Kraków.
- ТАРНАВСЬКИЙ Р., 2014, *Етнологічний Інститут Львівського Університету. Формування колективу та напрямів діяльності (1924–1939)*, „Вісник Львівського університету. Серія історична” 50, s. 158–179.